Chatnar

Research Journal Deptt. of Punjabi
Language & Literature
Lahore College for Women University
Lahore (Pakistan)
Vol: 8, Jan.-Dec. 2024, P.15-19
Ghulam Mustafa

چھتنار
تحقیقی مجلہ شعبہ پنجابی
زبان وادب
لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی
لاہور (پاکستان)
8ء مسلسل شمارہ 2024 جنوری۔دسمبر
غلام مصطفیٰ

پنجابی کلاسیکل قصیاں وچ ہیروئناں دا کردار

The role of heroines in Punjabi classical Tales

Tales have great importance in Punjabi language and literature. These Tales encompass the entire culture of Punjab. The society is connected with the Rahtal and Punjabi language. The stories created in Punjab are famous all over the world. Like Heer Ranjha, Mirza Sahiban, Sasi Pannu, Sohni Mahinwal, Saiful Mulk and Ahsan Al-Qasas, etc. The heroines of these Tales hold a special place. Just as every story is different from the other, so is every heroine. The role of each heroine is prominent in the entire tales. This article presents a research and critical review of the heroines of the tales. Through which the characters of these heroines are revealed.

اللہ پاک نے جدوں دھرتی بنائی تاں ایتھے رہن لئی سب توں پہلاں باباآدمؑ نوں گلیا، اوہناں دا جوڑا پورا کرن لئی اماں حوّاؑنوں گھل دتا۔ انج ای ہر شئے دے جوڑے بنا کے بھیجے۔ جیویں چرند، پرند، حیوانات وغیرہ۔ قصہ الیکن والے وی ایس حیاتی دا حصہ نیں تے کردار وی ساڈے سماج وچوں نیں۔ کئی قصے اجیہے نیں جیہڑے اک توں ودھ لکھاریاں نے لکھے نیں۔ کہانی بھاویں سب دی رلدی ملدی اے پر کئی تھانواں تے شعراں دا بھرواں فرق وکھالی دیندا اے۔ ساڈے وسیب وچ ہمیشہ توں عورت دا اُچا مقام رہیا اے۔ انج ای ساڈے مذہب نے ایس نوں دنیا دے سارے مذہباں نالوں وکھ مقام دتا اے۔ قصہ کاری ول تے جھاتی پایئے تے انج جاپدا اے ہیرو دے کردار نالوں اہم تے سر کڈھواں کردار ہیروئن دا اے۔ پروفیسر ڈاکٹر سعید خاور بھٹاہوریں اپنی کتاب ''سنجاپ'' وچ لکھدے نیں:

> ''پنجابی دیاں سر کڈھویاں داستاناں ہیر رانجھا، سسی پنوں، سوہنی مہینوال، تے مرزا صاحباں سینکڑے شاعراں نے لکھیاں ہن۔ ہر شاعر دی شعری کلا تے گن نویکلے ہن، جیہڑے اوہنوں دوئے شاعراں توں وکھرا وندے ہن، پر ایہناں داستاناں دا سانجھا نکتہ انسانی آزادی ای اے۔''(۱)

پنجابی ادب دے ایہہ قصے اپنی تھاں تے مقام رکھن دے نال نال دکھانت نوں وی ظاہر کردے نیں۔ ایس سماج وچ بھانویں ناری دی بہوں عزت اے پر ایہناں قصیاں راہیں اوہنوں دبا کے رکھن دی کوشش کیتی گئی اے۔ اوہنوں اپنی مرضی کرن دا کوئی حق نہیں۔ جیویں ''ہیر'' دا کردار پورے قصے وچ اپنی آب وتاب نال

وکھالی دینداااے ''ہیر'' اوس ویلے دی ماڈرن کڑی اے جیہنے اپنی ہمت وکھائی سی پئی اپنے عاشق نوں اپنے گھرای چاکرر کھ لیا سی۔ اوہدے وچ اپنی ہمت کیویں آئی، اوہ اپنی بہادر کیویں بنی، اوہ قصے دے آخیر تائیں اپنے پیار نوں پالین دے جتن کردی وکھالی دیندی اے۔ ایہو وجہ اے پئی اوہدی تھاں ایس قصے دا ہیرو ''رانجھا'' ہیر دی تھاں گھٹ بہادر وکھالی دیندا۔ اوہ اوس نوں کئی تھانواں اُتے ہلا شیری دیندی اے تے اخیر زہر کھا کے اپنا خاتمہ کر کے امر ہون جاندی اے۔ شریف کنجاہی ہوریں ''جھاتیاں'' وچ لکھدے نیں:

> ''ہیر نری ہند مار تے ان جھک نہیں۔ اپنی گل نوں خوب سمجھدی اے تے گاٹ پگان دی اوس نوں جاچ اے۔ لڈن وچ تے رانجھے وچ جتھے فرق کرنا جاندی اے اوتھے ماں پیو نال وی اوس دا رویہ اک نہیں۔ اوہ ماں نوں تے نس جان داڈر اوادے سکدی اے پر باپ نوں نہیں۔۔۔''(۲)

محمد شریف صابر ہوراں دی مرتب کیتی ''ہیر وارث شاہ'' وچوں ونگی ویکھو:

> ہیر جاء کے آکھدی بابلا وے تیرے ناؤں توں گھول گھمائیاں میں
> جس اپنے راج تے حکم اندر وچ ساندلے بار کھڈائیاں میں
> لاساں پٹ دیاں پاء کے باغ کالے پینگاں شوق دے نال پینگھائیاں میں
> میری جان بابل جیویں دھول راجہ ماہی مہیں دا ڈھونڈ لیائیاں میں(۳)

سانوں صاف وکھالی دینداا ے پئی ایہہ ''ہیر'' کردار پاروں کنی دلیر سی جیہڑی اپنے پیونوں اپنے پیار بارے دس دی اے۔ ''صاحباں'' دی کہانی ہیر نالوں اڈ وکھالی دیندی۔ صاحباں تے مرزے دا عشق ٹیسی اُتے اپڑن دے نال ای ہیر دی طرح صاحباں داوی ویاہ متھیا جاندا تے دوجے پاسے مرزے داوی ویاہ ہون لگدا اے پر ایہہ جوڑا بھجن وچ کامیاب ہو جاندا اے۔ اپنی عزت بچان کارن سیال تے چڑھ جدوں ایہناں تیکر اپڑن والے ہوندے نیں، مرزے نوں اوہدی بہادری دا گھمنڈ، تھکاوٹ پاروں نیند، ٹُٹے تیر تے کجھ صاحباں نوں اوہدے بھراواں داخیال، ایہناں دے نہ ملن دی وجہ بن جاندا اے۔ پروفیسر سمیع اللہ قریشی ہوراں اپنی لکھت ''لیکھے جوکھے'' وچ صاحباں دی کہانی بیان کردیاں دسیا اے:

> ''صاحباں نے ایہہ وچار کے جو مرزا جاگ پیا تے ایہہ تاں میرے سارے ویراں نوں لوے گا۔ مرزے دا ترکش جنڈ دی ٹیسی اپر چاسٹیا۔ اینے وچ تیر ادی وا چھڑ جدوں مرزے دے آسے پاسے شوکدی لتھی تاں اوس ہتھ ترکش ول ماریا پر اوتھے کجھ وی نہیں سی۔ ترکش تاں صاحباں جنڈ دی ٹیسی اپر سٹ گتھیا ہائی تدوں اوس آکھیا: صاحباں میرے نال دھروچا کیتوئی۔ سیالاں دے تیر مرزے نوں آکے لگے تاں اوہ ڈھے پیا۔''(۴)

جنیاں وی پنجابی لوک داستاناں نیں، ایہناں وچ صاحباں دا کردار سب توں وکھرا اے کیویں جے جیویں صاحباں اُدھلن دے باوجود وی کہانی دا رُخ موڑ دیندی اے۔ ایس بارے حسین شاد ہوریں اپنی کتاب ''پورنے'' وچ لکھدے نیں:

> ''لوک کہانیاں دی کسے ہیروئن دا پاتر اینا رولے والا نہیں جناں صاحباں دا اے پنجاب دے اک حدوں ودھ قصے دی ہیروئن ہو کے وی صاحباں کسے وی نظر وچ زنانی دی بے وفائی دی نشانی اے۔ کوئی قصے دیاں ورتیاں وچ

تھوڑی بہت تبدیلی کر کے صاحباں دی وکالت کرن دی کوشش کر دااے تے کوئی صاحباں نوں مکھ رکھ کے ایس خیال نوں پلے بنھی بیٹھااے پئی زنانی تے مکر، اکو شئے دے دو پکھ نیں۔ایہہ سارے پواڑے ایس لئی پئے اساں صاحباں دے پاتر وچ کدی اوہ شئے لبھن دی واہ نہیں لائی جیہنوں کسے پاتر دی کنجی آکھیا جاندا اے۔"(۵)

صاحباں دے کردار دی ونگی ویکھو:

اُچا بول نہ ماہنیا چاچا دھیرا تھی
عرض منی ناں رب دے، لگدی آں تیری دھی
ماہنی مینوں مار سن تینوں ڈِھیسی کیہ
راوی سانوں جان دے، چاچا ورھیاں جی(۶)

"سسی" اجیہا سوانی کردار اے، جیہدے دنیا تے آون توں پہلاں ای اوس دا باپ اوس نال نفرت دا اظہار کر دااے۔اوہدا باپ اوہنوں جمدی نوں صندق وچ پا کے روڑھ دیندا اے۔اوہ اک دھوبی دے گھر جوان ہوندی اے تے اوہدے حسن دے چرچے وی تھاں تھاں تے ہون لگ پیندے نیں۔ سسی تے پنوں وچکار عشق دی اوہ داستان اے جیہڑی سسی دے تھل وچ رولدیاں مرن تے مک جاندی اے:

سسی کیہا بلا مصور، شابش ویر بھراؤ
جس صورت دی مورت کیتی، مینوں آکھ سناؤ
کہڑا شہر، کون شہزادہ، تھاں مکان بتاؤ
ہاشم پھیر سسی ہتھ جوڑے، ٹھیک پتا دس جاؤ(۷)

"قصہ یوسف زلیخا" پنجابی قصہ کاری وچ شہکار قصہ سمجھیا جاندا اے۔ایہہ قصہ قرآن پاک دی سورہ یوسفؑ وچوں لیا گیا اے۔پنجابی شاعراں ایس نوں اڈواڈر نگاں نال بیان کیتا اے۔ایس قصے دی ہیروئن "زلیخا" جدوں پہلی وار حضرت یوسفؑ نوں ویکھیا تاں اوہناں دے حسن تے فدا ہو گئی۔ حضرت یوسفؑ اللہ دے نبی تے نیک بندے ہوون پاروں اوہدی چال وچ نہیں آوندے۔ قصے دے اخیر اُتے جا کے دوہاں دا ملن ہوندا اے:

تیجی واری کہے زلیخاؑ عرض رہی اک بھاری
مونہہ لکار نہیں ہن یوسفؑ اوہ بھی سن لے ساری
کرتوں عقد نکاح اساتھیں ہن نہ تاب جدائی
یوسفؑ چپ پیغام اڈیکے کہے جواب نہ کائی(۸)

سیف الملوک تے بدیع الجمال خیالی قصہ اے۔ میاں محمد بخشؒ ہوراں دا قصہ سیف الملوک بہتا مشہور اے۔ایس توں اڈ لطف علی بہاول پوری ہوراں "سیفل نامہ" دے سرناویں ہیٹھ قلم بند کیتا اے۔ایس قصے دا ہیرو "سیف الملوک" تے ہیروئن پری "بدیع الجمال" اے۔ سیف الملوک پری نوں حاصل کرن لئی کئی طرح دیاں مشکلاں برداشت کر دااے۔ میاں صاحب دے لکھے قصے وچ کہانی دے نال نال شعراں دے اوہلے بے شمار فکری تے فنی خوبیاں وکھالی دیندیاں نیں۔ایس

قصے دی ہیر وئن نوں حاصل کرن لئی شہزادہ سیف الملوک جان دی بازی لا کہ اخیر اوہدے تائیں اپڑ جاندا اے ایس داستان وچوں بدیع الجمال دے کردار دی ونگی ویکھو:

شاہزادے ول ویکھ نہ سکی مڑ ڈیرے نوں چلی
تابش کھا حسن دی نٹھی جھال نہ کئیوں جھلی
جا اگیرے ملکہ تائیں کہیا بدیع جمالے
مینوں بھی اوہ مورت کیویں سیف الملوک وسالے(۹)

''سوہنی مہینوال'' قصہ دکھانت نال بھریا ہویا اے۔ ایہہ وی اجہی عشقیہ داستان اے جیہڑی باقی دیاں کجھ داستاناں وانگ ہیر وتے ہیر وئن دی موت تے جا مکدی اے۔ سوہنی اپنے عزت بیگ عرف مہینوال نوں گھڑے تے تر کے چناں پار کر دی اے تے اوس نوں ملن جاندی اے۔ مہینوال اوہنوں مچھلی بھن کے کھواندا اے۔ اک دیہاڑ مچھلی نہ ملن تے اپنے پٹ دا گوشت بھن کے کھوا دیندا اے۔ سوہنی دے گھڑے وچ نان چھید کر دیندی اے تے اوہدی سوہنی ڈب جاندی تے اوہنوں ڈب دیاں ویکھ کے مہیوال وی چھال مار دیندا اے تے اوہدے مگر موت نوں گلے لا لیندا اے۔ ''سانجھ وچار'' ایس کردار بارے انج دس پائی گئی اے:

''سوہنی بے دردی ماپیاں نے سوہنی نوں کدے ہور ویاہ دتا' پر سوہنی نوں وی عاشقاں دی گڑھتی ملی سی' اوس نے اپنے سجن نال پیار نبھایا۔''(۱۰)

سوہنی دے کردار دی ونگی ویکھو:

کوک پکار سوہنی دی سن کے مہینوال پچھاتی
دسدا سول برا نیں سوہنی روڑھ کھڑی اج راتی
ہون شہید عشق دی اپنے آپ لہو بہہ نہاتی
ہاشم ساتھ سجن دا کریئے خوب ایہو کر جاتی(۱۱)

کلاسیکل شاعراں دی کمال مہارت قصے نوں بیانن داڈھنگ ایناں من کھچواں اے پئی پڑھن والا پوری کہانی نوں سمجھ جاندا اے تے ہر قصہ اوہدی ہیر وئن پاروں سر کڈھواں وکھالی دیندا اے۔ بھانویں شاعری دی بات مجازی تے رمز حقانی اے ،ایس دے باوجود قصہ اپنی تھاں چلدا، کردار اپنی اپنی تھاں ٹردے پھردے تے آوندے جاندے وکھالی دیندے نیں۔ ایہناں کرداراں وچ قصیاں دیاں ہیر وئناں دا سوہپن، معصومیت، چالاکی، چرب زبانی، خوش اخلاقی، مجبوری، عشق دی اخیر، مخلصی، تے ہور بہوں کجھ داستاناں دے شعراں راہیں وکھیا جا سکدا اے۔ ہر شاعر نے اپنی ہیر وئن کردار دا مہاندرہ تے نک نقشہ دوجے نالوں نویکلا بنایا اے۔ ایہہ کردار اینے مشہور نیں پئی ساڈے پنجابی وسیب داہر نکا وڈا ایہناں توں جانوں وکھالی دیندا اے۔

References

1. Sanjab, Saeed Bhutta, Lahore: Pakistan Punjabi Adbi Board, August 2023, Page No.30
2. Jhatiyan,Shreef Kunjahi, Lahore: Aziz Book Dipo, January 1994, Page No. 63
3. Heer Waris Shah, compiled by, Muhammad Shreef Sabir, Lahore Progressive books, September 2006, Page No.37
4. Lekhay Jokhay, Prof, Sami ullah Quraishi, Islamabad: Academy Adabiyat Pakistan, June 2006, Page no.49,50
5. Pornay, Hussain Shahid, Lahore: Aziz Publishers, 1991, Page No. 100,101
6. Qissa Sahaba, Hafiz Barkhodar, Compiled by, Mushtaq Sofi, Saeed Bhutta, Lahore: Pakistan Punjabi Adbi Board, 2015, Page No.121
7. Sassi Punnu, Syed Hashim Shah, Compiled by, Mumtaz Ahmad Hashmi nabira Hazrat Hashim Shah, Lahore: 2008, Page No. 40
8. Ahsan ul Qasas, Molvi Ghulam Rasool Alampuri, Compiled by, Muhammad Sadique, Muhammad Rafque, Lahore: Muhammad Din And Suns Publishers, Page No. 251
9. Saif ul Malook, Mian Muhammad Bakhsh, Compiled by, Dr Faqeer Muhammad Faqeer, Lahore: Alfaisal Nashran wo Tajraan Kutab, November 2000, Page No. 297
10. Sanj wchar, Compiled by, Saeed Bhutta, mashmola: Mahiwal di moot ak Tehzeeb di moot ay, Dr Laeeq Babari, Lahore: A.H, Publishers, 1997, Page No. 681
11. Sohni Mahinwal , Syed Hashim Shah, Compiled by, Dr Faqeer Muhammad Faqeer, Lahore: Aina Adab,1988, Page No.90